

Man kan inte göra mer än att rösta

En studie av ungdomars upplevelser av sitt deltagande i
demokratin

Tack

Vi vill rikta ett stort tack till alla de som varit oss behjälpliga med uppsatsen. Ett speciellt tack till alla de elever och lärare som delat med sig av sin tid och uppfattningar till oss.

Jessika Karreskog & Anna Thim

Abstract

Participation of the people is essential for a democracy's vitality and survival. In this study we focus on the individual as an active participant in the traditional political arena and beyond its sphere into the society as a whole. The first part of the study has a normative aim. Firstly we examine why political participation is essential for democracy, and especially the ideal of representative democracy and the restricted passive participation of its citizens in comparison to the ideal of participatory democracy and its ideal of an active participant in all aspects of society. An ideal participant is drawn up to set the course for the empirical part of the study. This study claims that it is of vital importance that youth in upper secondary school are identifying themselves as active participants. To examine if youth in Sweden are to be identified as participants or observers, this is characterized as the antithesis of the ideal participant, we conducted value clarifications exercises in 5 school classes in the south part of Sweden. Our conclusion is that the youths that we examined are rather observers of the democracy than active participants, except in the act of voting.

Keywords: Democracy, Political Participation, Youth, Activity, Value clarifications

Antal tecken: 69092 tecken med blanksteg

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Uppsatsens upplägg och idén om det normativa.....	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Definitioner	7
1.4.1 Deltagande	7
1.4.2 Iakttagande	7
1.4.3 Inflytande	7
1.4.4 Politik.....	8
2 Metod.....	9
2.1 Metodologiska val.....	9
2.2 Material och Urval	10
2.3 Dokumentation.....	10
2.4 Etik, validitet och reliabilitet.....	10
2.5 Värderingsövningar.....	11
2.6 Analys	12
3 Teori	13
3.1 Demokrati och deltagande	13
3.1.1 Den representativa demokratins kris.....	13
3.1.2 Deltagardemokratien som ideal	14
3.1.3 Deltagardemokratimodellen som komplement	15
3.2 Individen och deltagandet	15
3.2.1 Deltagandets utbildande effekt – en paradox.....	16
3.2.2 Individens förändring genom deltagande.....	17
3.3 Den deltagande individen.....	18
3.3.1 Den ideala deltagaren.....	18
3.4 Ungdomar och deltagande	20
4 Empirisk sammanställning	21

4.1 Fordonsprogrammet, Helsingborg, årskurs 2.....	21
4.2 Samhällsprogrammet, Malmö, årskurs 3	21
4.3 Samhällsprogrammet, Malmö, årskurs 2	22
4.4 Byggprogrammet, Eslöv, årskurs 2.....	22
4.5 Samhällsprogrammet, Eslöv, årskurs 2.....	23
5 Analys.....	24
5.1 Allmänna reflektioner	24
5.1.1 Makt över sitt eget liv	24
5.1.2 Politiskt självförtroende	25
5.2 En aktiv individ.....	26
5.3 En tillhörande individ.....	27
5.4 En informerad individ	27
5.5 En engagerad individ	28
5.6 En offentlig individ	28
6 Slutdiskussion.....	30
6.1 Inför framtiden	32
Källor.....	33
Bilagor	
Bilaga 1 - Frågor - Värderingsövningar	
Bilaga 2 - Empirisk översikt	

1 Inledning

Medborgarnas deltagande i det demokratiska systemet är essentiellt för en demokratis fortlevnad. Utan medborgare som deltar upphör det demokratiska styrelseskicket att existera. I Sverige och i många konsoliderade demokratier verkar medborgarnas intresse för demokratin minska. Tecknen är många och forskningen intensiv. Det representativa styrelseskicket ger intryck av att genomgå en kris. Krisen verkar uppenbar men om dess förklaringar råder meningsskiljaktigheter. Att medborgare upplever sig som delaktiga i demokratin ser vi som av särskilt stor vikt. Medborgarna är demokratin och om dessa inte upplever att så är fallet är det demokratiska styrelseskickets kris minst sagt allvarlig.

1.1 Syfte och frågeställningar

Vi anser att deltagande är essentiellt för en fungerande demokrati och att vi idag ser tydliga tendenser i samhället på att demokratin utarmas. En grups inställning som är av särskild vikt är ungdomarnas. Ungdomar under arton år är våra framtida demokrater. De lever redan i en demokrati och fostras i den men ingår inte i dess vitala strukturer. I våra tidigare möten med ungdomar har vi erfarit en resignation i förhållande till idén om att deras påverkan/deltagande spelar någon roll. I september 2006 ska 113 408 artonåringar gå till vallokalerna (Sveriges befolkning efter kön och ålder 31/12/2005, 2006-03-15). Dessa ungdomar är förstagångsväljare och ska för första gången ta aktiv del i den svenska representativa demokratin. I *Förordning om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna*, står det att skolan ska "öka elevernas förmåga att förstå, kritiskt granska och medverka i kulturellt, socialt och politiskt liv och därigenom bidra till det demokratiska samhällets utveckling [...]" (SKOLFS 1994:2). Men utbildning är en sak och verkligheten en annan. Hur ser egentligen skolungdomarna på sitt deltagande i det politiska livet efter att nästan ha fullgjort sin gymnasieperiod? Känner de sig som deltagare eller iakttagare av demokratin? Av denna anledning vill vi göra en empirisk studie av ungdomars deltagande men vi vill ta avstamp i en normativ analys för att tydliggöra varför ungdomar *bör* se sig som deltagare eller blivande deltagare.

Varför är individens deltagande viktigt för demokratin?

Hur bör individen agera som deltagare i demokratin?

Hur ser ungdomar på sitt deltagande i den svenska demokratin?

1.2 Uppsatsens upplägg och idén om det normativa

Idén med uppsatsen är att göra en empirisk studie om ungdomars inställning till sitt eget deltagande i demokratin, men för att skapa en relation mellan empiri och normativ teori kommer vi ta avstamp i en normativ diskussion om deltagande. Vi instämmer med Jan Teorell och hans förslag om ”en agenda för forskningen om politiskt deltagande som handlar om att ge empiriska svar på frågor som härletts ur den normativa teorin” (2003, s. 324). Den normativa teorin får ligga till grund för den empiriska analysen. ”Även normativa ideal vilar på antaganden om hur verkligheten är beskaffad och skulle kunna vara beskaffad, och dessa antaganden kan självfallet göras till föremål för empiriska analyser” (Gilljam & Hermansson, 2003, s. 11). Vikten av deltagande för demokratin kommer att belysas, tillsammans med en diskussion om den representativa demokratimodellen i förhållande till den deltagardemokratiska modellen. Den deltagande individen och dess utveckling kommer att diskuteras. Idén är att argumentera för vikten av att individer upplever sig själva som deltagare snarare än iakttagare av vår demokrati. Den normativa diskussionen syftar till skapandet av en idealtyp, den deltagande individen. Denna kommer att utgå ifrån det deltagardemokratiska idealet, där individens främsta kännetecken är aktivitet. Dess antites tjänstgör således som idealtyp för det vi betraktar som den iakttagande individen, där passivitet är främsta kännemärke. Syftet med idealtypen och dess antites är att ha en tydlig utgångspunkt i den empiriska analysen. Denna utgångspunkt har sedan använts både för skapandet av våra värderingsövningar och som mall för analysen av det empiriska materialet. Avsikten med idealtyper är också att höja studiens validitet, att vi ser till att den empiriska studien följer den normativa studiens idé.

1.3 Avgränsningar

I den här studien är två demokratiteorier av särskild vikt, den representativa demokratiteorin (även kallad valdemokrati) respektive den deltagardemokratiska teorin och fortsättningsvis kommer endast dessa två och deras syn på deltagande att diskuteras. Dessa teorier åsyftar både det politiska systemets utformning och individens roll i detta. I denna studie bortser vi dock från det politiska systemets utformning och ser främst närmare på individen som deltagare. Det är individens

deltagande och inställning till deltagande som har förändrats och där söker vi våra svar.

I enlighet med demokratiutredningens idéer är den svenska demokratin i behov av deltagande individer. Dessa skapas endast genom reellt deltagande enligt den deltagardemokratiska modellen. Denna fråga rör främst hur det politiska systemet ska utformas för att deltagande ska bli effektivt, vilket är en fråga vi inte berör i denna analys. Dock får det implikationer för vår identifikation av en deltagande individ i den representativa demokratin och bör nämnas. De individer som vi avser att studera lever inte i en deltagardemokrati, ändå har det alltid funnits en idé om ett visst mått av deltagande i den svenska demokratin och deltagandet har setts som en viktig hörnsten om än i de traditionella politiska kanalerna.

1.4 Definitioner

I det följande presenteras de begreppsdefinitioner som är nödvändiga för uppsatsen.

1.4.1 Deltagande

”Etymologiskt syftar verbet att delta på någon form av aktiv handling. Deltagande innebär att aktivt ta del i något. När denna aktivitet är kopplad till den politiska sfären är den att betrakta som politiskt deltagande” (Nilsson, 2005, s. 30). Vidare utvecklas begreppet i uppsatsens teoridel.

1.4.2 Iakttagande

I uppsatsen avser iakttagande en passiv attityd. Det vill säga iakttagandet blir deltagandets antites. Iakttagande innefattar en känsla av utanförskap, att endast se på utan att delta.

1.4.3 Inflytande

Inflytande syftar till förmågan att ha en reell möjlighet till att själv råda över sitt eget liv och de omständigheter som utgör individens kontext. I utredningen *Ungdomar och makt* definieras inflytande som en möjlighet att välja, att kunna bestämma över sin egen framtid och ha känslan av att man kan påverka den samma (Tebelius & Ericsson, 2001, s. 15).

1.4.4 Politik

Uppsatsen har en begränsad syn på politik. Det innebär att begreppet politik endast omfattar den politik som rör nationell och lokal nivå, samt de folkvalda politiker som rör sig inom detta område. Det innebär också att tjänstemän och förvaltningar som utför ett politiskt arbete inte omfattas av begreppet. I intervjuerna har begreppet varit öppet. Det innebär att deltagarna har haft tolkningsföreträde i de uppställda frågorna och besvarat dessa utifrån sin individuella syn på begreppet. Frågorna har dock främst åsyftat den traditionella politiska sfären, och inte utvidgat begreppet till att gälla alla delar av samhället, så som det deltagardemokratiska idealet gör.

2 Metod

I det följande beskrivs uppsatsens metodologiska val och de metoder för materialinsamling som genomförts.

2.1 Metodologiska val

Uppsatsen baseras på en kvalitativ undersökning. Ansatsen är normativ med ett fenomenologiskt angreppssätt. Undersökningen baseras på värderingsövningar.

”Den kvalitativa intervjun är en unik, känslig och kraftfull metod för att fånga erfarenheter och innebörder ur undersökningspersonernas vardagsvärld. Genom intervjun kan de förmedla sin situation till andra ur ett eget perspektiv och med egna ord” (Kvale, 1997, s. 70). Det innebär att uppsatsen koncentreras vid de upplevelser deltagarna har av demokrati och sitt eget deltagande.

Den normativa ansatsen används för att ge en tydlig utgångspunkt kring de demokratiska värdena. ”Resonemanget vilar i själva verket på två fundamentala vetenskapsteoretiska antaganden. För det första att värden eller värdeutsagor i någon mening finns och är verkliga; för det andra att det är möjligt att nå vetenskaplig kunskap också i värdefrågor” (Badersten, 2004, s. 208). I den normativa delen kommer utgångspunkten vara att en normativ demokratiteori innehåller två huvudkomponenter: ”dels framhålls vissa värden på bekostnad av andra konkurrerande värden; dels finns en idé om hur demokratin skall fungera för att de värden som framhålls skall kunna realiseras” (Gilljam & Hermansson, 2003, s. 12).

Det fenomenologiska angreppssättet är ett sätt att klargöra den kvalitativa intervjun. Metoden försöker visa hur deltagarna i värderingsövningarna uppfattar sitt förhållande till demokratin. ”Fenomenologin intresserar sig för att klargöra både det som framträder och på vilket sätt det framträder. Den studerar individernas perspektiv på sin värld, försöker i detalj att beskriva innehåll och struktur hos individernas medvetanden, förstå den kvalitativa mångfalden hos deras upplevelser och göra deras väsentliga mening explicit” (Kvale, 1997, s. 54). För att studera detta perspektiv baseras undersökningen på två typer av värderingsövningar.

2.2 Material och Urval

Materialet till uppsatsen består företrädesvis av eget inhämtat empiriskt material, vars insamlade beskrivs nedan. Vårt empiriska material har en kvantitativ sida, där ungdomarna har markerat svarsalternativ. Denna del ger ett visst underlag för statistiska beräkningar, dock är de inte helt tillförlitliga utan har snarare använts som översikt och gett oss idéer om vad den ”tysta” eleven säger. Elevernas motiveringar samspelar med deras ställningstaganden och är det viktigaste i undersökningen. Därutöver grundar sig materialet på offentliga rapporter, forskningslitteratur rörande deltagande och metodlitteratur som har legat till grund för den teoretiska delen av uppsatsen.

Undersökningen omfattar fem gymnasieklasser i Skåne, sammanlagt 97 elever. Klasserna kommer från skolor i Malmö, Helsingborg och Eslöv. Urvalet av klasser har dels baserats på de lärare som visat intresse för att låta sina elever delta i undersökningen och dels på att försöka fånga upp ungdomar från både stad och landsbygd, från både praktiska och teoretiska utbildningar. Målet har varit att nå olika typer av klasser i Skåne som dock inte kan ses som ett representativt urval utan som ett stickprovsurval i tre olika typer av gymnasieskolor. Syftet är inte att dra generella slutsatser utan snarare att fånga upp olika ungdomars åsikter och tankar i specifika frågor.

2.3 Dokumentation

För dokumentationen har övningarna dels spelats in på band och dels observerats av en övningssekreterare. Bandupptagningen har gjorts för att tillvarata deltagarnas åsikter. Observationen har genomförts för att dokumentera rörelserna i rummet, alltså hur deltagarna väljer att placera sig eller om de tvekar innan de svarar.

2.4 Etik, validitet och reliabilitet

I en undersökning av det här slaget är det viktigt att ha ett etiskt förhållningssätt till deltagarna. I uppsatsen råder en strikt konfidentialitet. ”Konfidentialitet i forskning betyder att privata data som kan identifiera undersökningspersonerna inte redovisas” (Kvale, 1997, s. 109). Det innebär att namn på klasser och elever inte kommer att redovisas på något sätt. Detta för att avidentifiera deltagarna så mycket som möjligt.

I en undersökning är det också viktigt att förhålla sig till begreppen validitet och reliabilitet. När det gäller validiteten måste den finnas genomgående i arbetet. Reliabiliteten i uppsatsen är avhängig de frågor som ställts upp. I den här

undersökningen har frågorna konstruerats så att deltagarna själva får ta ställning och därefter motivera sina svar, alltså kan inte frågorna kallas ledande (jfr. Kvale, 1997). Även i transkriberingen av värderingsövningarna finns kravet på reliabilitet (Ibid.). I uppsatsen innebär det att själva utskriften genomförs mycket noggrant och att det finns en medveten försiktighet kring egna tolkningar av materialet i denna fas av arbetet.

2.5 Värderingsövningar

I uppsatsen används värderingsövningar för att undersöka ungdomarnas upplevelse av demokrati. Värderingsövningar har använts i Sverige sedan 1970-talet då pedagogen John Steinberg började använda dem. Ursprungligen är dessa övningar skapade för att öka individens självinsikt men används också för att deltagarna ska få möjlighet att uttrycka sina åsikter. ”Värderingsövningar är ett strukturerat sätt att inleda samtal i frågor som saknar givna svar, t.ex. om hälsa, moral, livsstil, samlevnad, miljö- och framtidsfrågor” (Byréus, 2001, s. 37). Undersökningen liknar en gruppintervju men har en mer ”tvingande” funktion. I en intervju kan det vara lätt för intervjupersonen att undvika en fråga genom att börja prata om något annat. I en värderingsövning uppstår inte sådana problem. Där måste personen ta ställning och motivera sitt svar inför andra, vilket gör att frågan blir besvarad. Att efter varje ställningstagande låta deltagarna berätta om och reflektera över sina val, är ett sätt att kvalitetssäkra övningen (jfr. Byréus, 2001). Det är i dessa reflektionsmoment som deltagarnas åsikter kommer fram och de får möjlighet att nyansera sina svar.

I undersökningen har två olika typer av övningar använts, 4-hörnsövningen och stå på linje. 4-hörnsövningen består av en fråga och fyra svarsalternativ, varav det ena är öppet (se bilaga 1). Stå på linje innebär att deltagarna graderar sitt svar efter en tänkt skala i rummet. I den efterföljande reflektionen har deltagarna fått redovisa sitt ställningstagande för gruppen. Det innebär dock inte att varje individ har fått avge sitt specifika svar. Istället har de som placerat sig på samma alternativ i övningarna fått diskutera i smågrupper och avge svar inför samtliga. Därefter har övningsledaren ställt klargöringsfrågor (jfr Byréus, 2001). Dessa frågor har sammanfattat motiveringen och borgat för att svaret är korrekt uppfattat.

Värderingsövningar är ett medel som används för att få människor att reflektera över sina värderingar. Det innebär att deltagarnas åsikter kan förändras under övningarnas gång. För att undersöka detta har frågan ”jag har makt över mitt eget liv” ställts både i början och i slutet av varje intervjutillfälle (se bilaga 1). Det har varit ett sätt att utvärdera övningarna och se eventuella förändringstendenser i grupperna. I klasser och grupper finns det olika hierarkier. Det kan naturligtvis uppstå situationer där en eller flera personer inte vågar ta ställning mot majoriteten. Detta är inget som varit märkbart i de övningar som genomförts. För att undvika situationer av utsatthet har övningsledaren ställt sig hos de individer som stått ensamma på något svarsalternativ. Ett sådant förfarande

har haft två funktioner. Dels behöver ingen känna sig ansatt på grund av sin avvikande åsikt och dels finns det någon att diskutera sin motivering med. Övningsledaren säger i dessa situationer inte något om sina egna åsikter och tankar utan lyssnar och agerar samtalsunderlättare. I de större grupperna kan det finnas en tendens att följa med mängden då man inte orkar eller är motiverad att svara, i de mindre grupperna har detta inte varit märkbart.

Att uppsatsen baseras på värderingsövningar beror dels på ett genuint intresse för övningarna och för möjligheten att få ungdomar att tänka över sina värderingar i olika frågor. Övningarna kommer att sätta igång tankar hos eleverna och få dem att reflektera över de demokratiska värdena. Dels beror valet på en önskan att fånga många ungdomars uppfattningar i ett moment som inte tar så mycket tid och utrymme i anspråk som individuella intervjuer med samtliga individer skulle göra. Dels ger övningarna ytterligare en analysdimension, i meningen att vi kan analysera våra iakttagelser av ungdomarnas beteenden i de olika grupperna.

2.6 Analys

Uppsatsen kommer att bygga på analyser av meningskoncentrationer. Det innebär att deltagarnas utsagor kommer att reduceras och kortas ner så att den direkta essensen kommer fram (jfr Kvale, 1997). För uppsatsens syfte och frågeställning är de enskilda individernas svar och motiveringar mindre intressant, snarare är det de olika dragen och strömningarna i deltagarnas svar som är givande.

3 Teori

I det följande presenteras den teoretiska ram som ligger till grund för uppsatsen. Avsnittet avser att gå från en generell nivå om deltagande till att specificera den deltagande individen.

3.1 Demokrati och deltagande

Det demokratiska styrelseskickets vitala frågor rör deltagande. Det är deltagande som ligger till grund för dess legitimitet och dess existens och är ett kärt tvisteämne för dess teoretiker. ”Den vikt vi lägger vid det politiska deltagandet och vilken form av deltagande vi förordar grundas på och återspeglar vår syn på demokrati” (Nilsson, 2005, s. 1). Det är i inställningen till deltagande som skillnaderna mellan de olika demokratiteorierna blir synliga. Blaug uttrycker det på följande sätt: ”There is little question, when trying to understand the variety of conceptions of democracy, that participation is the key. It is around participation that the apparent consensus on democratic values breaks down, and it is here that the end of history thesis is revealed to be entirely premature” (Nilsson, 2005, s. 37).

3.1.1 Den representativa demokratins kris

I Sverige har den dominanta demokratimodellen varit den representativa och den ligger till grund för utformandet av vårt samhällssystem där medborgarna i regelbundna val har makten att välja sina politiska företrädare. Folkviljan manifesteras genom de politiska partierna och de folkvalda men också genom förvaltning och tjänstemän. Medborgarna har möjlighet att ställa sina förtroendevalda till svars för sitt arbete genom att rösta i val (Nilsson, 2005, s. 2). Denna restriktiva demokratiform manifesterar ett begränsat deltagande, där deltagandet omfattar valdeltagande och partimedlemskap (jfr. Barber, 1984; Nilsson, 2005). Den representativa demokratin i Sverige idag förefaller ha problem med att engagera sina medborgare. ”De senaste tio åren har vi fått ta del av rapporter och utredningar som beskriver ett sjunkande valdeltagande, stagnerade partier och en ökande medborgerlig skepsis gentemot de demokratiska institutionerna. De statliga utredningar som gjorts ger sammantaget en ganska samstämmig och pessimistisk syn på det demokratiska tillståndet i Sverige” (Nilsson, 2005, s. 72). Dock verkar det inte vara medborgarnas politiska intresse

och engagemang som har minskat utan detta förmedlas allt mer i andra kanaler än i de traditionellt politiska. Det handlar snarare om en förskjutning av deltagandet till nya former (Nilsson, 2005, s. 72).

Ett centralt problem för den representativa demokratin är att den ”står själv utan särskilt tydliga svar på sina egna frågor om sjunkande valdeltagande, växande social skiktning, utglesade partier, mediedominerade valrörelser, uddlösa folkrörelser och svårgenomskinnlig flernivådemokrati” (Amnå, 2003, s.122). Ur ett sådant perspektiv krävs det något som motiverar medborgarna att aktivera sig i den representativa demokratin. Problemet är således att den representativa demokratin förutsätter ett visst mått av deltagande men inte ger tillräckligt utrymme för att ett sådant ska odlas. ”Valdemokraterna förutsätter en automatisk försörjning av kompetenta och kritiska demokrater, som bara en deltagardemokrati kan leverera” (Ibid., s.111). Deltagardemokratiska inslag kan således vara ett sätt att vitalisera den svenska modellen och råda bot på den representativa demokratins kris. Demokratiutrednings slutbetänkande *En uthållig demokrati* (SOU 2000:1) utpekar deltagandet som essentiellt för demokratins fortlevnad och ser ett ökat inslag av deltagardemokrati i det svenska systemet som av stor vikt. ”En demokrati ger varje medborgare tillgång till den politiska styrelsen, dvs. den gör henne delaktig i samhällsutvecklingen. Ju mindre medborgaren erfar att hon har denna tillgång, att hon upplever sig delaktig, desto lägre är sannolikheten för att hon ska vilja delta. Ju mer medborgaren erfar att hennes och andras deltagande ger inflytande, desto högre blir sannolikheten för att hon vill fortsätta delta” (SOU 2000:1, s. 33).

Till följd av denna utveckling har idén om deltagardemokratin fått fäste i Sverige. Den svenska demokratin har således utvecklats till en representativ demokrati med vissa deltagardemokratiska inslag.

3.1.2 Deltagardemokratin som ideal

Vad innebär då det ideal som sätts upp för att vitalisera den svenska demokratin? Vilka är beståndsdelarna i den deltagardemokratiska modellen? Benjamin Barber diskuterar i sin bok *Strong Democracy* (1984) särskilt den tunna (den liberala) respektive den starka (deltagardemokratin) demokratin. Den starka demokratin definieras på följande sätt; ”politics in the participatory mode where conflict is resolved in the absence of an independent ground through a participatory process of ongoing, proximate self-legislation and the creation of a political community capable of transforming dependent, private individuals into free citizens and partial and private interests into public goods” (Barber, 1984, s. 132). Denna normativa demokratiteori framhåller värdet av medborgarens roll och förändring genom deltagande. Barbers definition visar på essensen i deltagardemokratimodellens fokus på individen. Individen står i centrum för deltagardemokraten och individens förmåga att utvecklas och styra sig själv är vitalt för teorin. I Demokratiutredningens (SOU 2000:1) definition betonas också individen som social varelse och att hennes utveckling är beroende av hennes gemenskap med andra människor.

”Där bör man garanteras deltagande i den gemensamma politiska praktiken för att tolka och omtolka vad som är rätt och gott. Om rättigheterna ska bli kraftfulla, påkallas ett aktivt medborgerligt engagemang. [...] Att delta i de gemensamma besluten är snarare en plikt än en rättighet. Helst ska alla delta direkt. En långtgående decentralisering förespråkas. Och om inte medborgarna uppskattar politiskt deltagande eller bryr sig om politiken, beror det på att de saknar verkliga möjligheter att påverka, att de delegerat bort sin makt” (SOU 2000:1, s. 22).

3.1.3 Deltagardemokratimodellen som komplement

De ideal som sätts upp för den deltagardemokratiska modellen skiljer sig från de ideal som den representativa demokratimodellen uppvisar. De olika modellerna lägger tonvikten vid olika typer av deltagande. För att illustrera skillnaderna mellan skolorna kan Tom Nilssons identifikation av fyra normativa föreställningar om politiskt deltagande användas; (1) deltagande som försök att påverka beslutsfattare, (2) deltagande som medverkan i beslutsfattande, (3) deltagande som politisk diskussion och (4) deltagande som gemenskapsbyggare. De två första relaterar till den representativa demokratin medan den tredje kan ses som deltagardemokratisk och den fjärde är deliberativ. De två första är passiva till sitt uttryck, där medborgarens roll är inaktiv men det lämnas utrymme för påtryckningar och val av representanter. De två sista relaterar till ett samhälle där medborgarna är aktiva i allt beslutsfattande (Nilsson, 2005, s. 37). Idén i Sverige är att genom det deltagardemokratiska idealet förvandla passiva medborgare till aktiva. Diskussionen om deltagardemokratimodellen är lämplig som komplement till den representativa demokratin. Diskussionen om deltagardemokratimodellen och om dess värden är lämpliga som komplement till den representativa demokratin lämnar vi därhän.

”Demokratiutredningens slutbetänkande verkar inte se några problem med att ha den representativa demokratin som grundstomme och att denna sedan kan kompletteras med inslag av andra deltagarformer” (Nilsson, 2005, s. 40). Eller som Erik Amnå uttrycker det ”Deltagardemokratins ideal kan alltså ses som ett både önskvärt och nödvändigt komplement till valdemokratins ideal. Något mer är inte möjligt, för när allt kommer omkring kan inte deltagardemokratins ideal samexistera med valdemokratins” (Amnå, 2003, s. 123). Slutsatsen är således att deltagande är essentiellt för en demokratis fortlevnad och vitalitet. Såsom påpekats flera gånger krävs engagerade och aktiva medborgare för att demokratin ska vara fruktbar.

3.2 Individen och deltagandet

”Demokratin måste ständigt underhållas och förstärkas av medborgarna i ett demokratiskt samhälle. Demokrati är inte bara formella regler och institutioner utan också en livsstil och ett förhållningssätt. Många forskare har ansett att människors

inställning har större betydelse än lagar och förordningar när det gäller att bevara demokratiska samhällen” (Blom Kemdal, 2003, s. 305).

Centralt för deltagardemokratin är individen som aktiv deltagare. En klar skiljelinje i förhållande till andra demokratiteorier har varit om individen i grunden är politiskt intresserad eller inte. Den mer elitistiska skolan ser individen som politiskt ointresserad och ska därför inte engageras i demokratin mer än nödvändigt. Sartori är en av teoretikerna som uttrycker en fara med folkets deltagande och ser det som en väg till totalitarism. ”The people should react, not act” (Pateman, 1970, s. 1). Sartori hävdar att vi endast kan förstå och ha ett aktivt intresse i det som vi har en personlig erfarenhet av. Inget av detta är möjligt för en vanlig person när det gäller politik. Således måste vi acceptera majoritetens apati (ibid., s.11). Denna människosyn kan härleddas till de flesta elitistiska demokratiteoretiker. Då folk i allmänhet är ointresserade av politik bör deras politiska deltagande begränsas till valdeltagande. Man menar att deras deltagande snarare hotar än förstärker demokratin (jfr. Pateman, 1970; Barber, 1984). Deltagardemokraterna vänder sig mot detta synsätt och ser individen som i grunden politiskt intresserad. De menar också att ett ökat deltagande i demokratin kommer att medföra upplysning och personlig utveckling för individen.

3.2.1 Deltagandets utbildande effekt – en paradox

Carol Pateman (1970) belyser att en socialisering av individer måste ske för demokrati.

”The existence of representative institutions at national level is not sufficient for democracy; for maximum participation by all people at that level socialisation, or ‘social training’, for democracy must take place in other spheres in order that the necessary individual attitudes and psychological qualities can be developed. This development takes place through the process of participation itself. The major function of participation in the theory of participatory democracy is therefore an educative one, educative in the widest sense, including both the psychological aspect and the gaining of practice in democratic skills and procedures” (Pateman, 1970, s. 42).

Ett centralt element är deltagandets utbildande roll och en rad teoretiker framhåller den utbildande rollen som essentiell för deltagardemokratin. Medborgaren i den deltagardemokratiska skolan ses som en individ med möjlighet att utveckla ett genuint politiskt intresse och genom detta bli en aktiv medborgare. Detta kan dock endast ske genom deltagande. Benjamin Barber (1984) diskuterar hur den apatiska eller den egenintresserade individen ska omformas till en deltagande individ, som enligt honom har skapats av den liberala demokratin i sig.

”Through persuasion, through self-education yielded by democratic participation itself, and through the logic of political priority, which demonstrates that even in an privatistic politics dominated by economic interests, it is only the autonomy of politics and the rights of citizens that give modern women and men the real power to shape their common lives. The taste for participation is whetted by participation: democracy breeds democracy” (Barber, 1984, s. 265).

I detta finns en tydlig paradox, individen kan endast lära sig att delta och bli en deltagare genom deltagande. På det teoretiska planet är resonemanget oproblematiskt för den deltagardemokratiska modellen men i en fusion med den representativa demokratin på det konkreta planet blir det besvärligare. Individen kan dock socialiseras in i ett demokratisk tänkande under hela sitt liv. ”I svensk folkstyrelsetradition är medborgarnas breda och samtidigt djupa deltagande i att lösa de gemensamma angelägenheterna centralt. Deltagardemokratin har ibland översatts till folkrörelsedemokrati. Den svenska demokratin har varit en lekmannademokrati” (SOU 2000:1, s. 33). Paradoxen kvarstår men i den svenska demokratin är den inte lika problematisk. Relaterat till detta är också att deltagande måste innebära inflytande.

”Det är inte vilket deltagande som helst vår demokratiuppfattning åsyftar. Den bygger på att varje medborgare tillförsäkras ett inflytande, dvs. ett deltagande med reella påverkansmöjligheter i sikte. Processer som har en chans att ge inflytande över beslut. Visst kan man hävda att politiskt deltagande är värdefullt därför att det utvecklar deltagarnas personligheter. På det sättet skapas stegvis en allmänanda och känsla för det gemensamma bästa. En demokratisyn som tilldelar själva deltagandet en central roll bör kraftfullt försvaras därför att den leder till att oundgängliga medborgardygder fostras” (SOU 2000:1, s. 35).

Utan någon form av inflytande riskerar deltagandet att urholkas. ”I ju högre utsträckning de deltagande upplever att de har ett reellt inflytande och kännbar makt desto troligare är det att deltagandet upplevs som meningsfullt och på sikt medför att de deltagande utvecklar sina demokratiska egenskaper och förmågor” (Jarl, 2003, s. 131).

3.2.2 Individens förändring genom deltagande

Rousseau, en av de första moderna teoretiker som diskuterar politiskt deltagande, baserade sin teori på varje individs deltagande i beslutsfattandet och såg inte endast detta deltagande som ett skydd av de institutionella arrangemangen. Han ansåg även att deltagandet hade en psykologisk effekt på individerna, vilket försäkrar en fortlöpande samverkan mellan institutionernas arbete och de psykologiska kvaliteter och attityder hos individerna som samverkar med dem (Pateman, 1970, s. 22). Individens frihet och känsla av frihet ökar med ett deltagande i beslutsfattande på grund av att det ger individen verklig kontroll över sitt liv och sin miljö. Individens deltagande bidrar till att individen är sin egen herre. Dessutom ökar deltagandet den individuella medborgarens känsla av att tillhöra sitt samhälle (ibid., s. 26f). Den deltagardemokratiska teorin skiljer sig från andra former av demokratiteorier på en rad områden. Barber (1984) särskiljer sju politiska villkor; aktion, offentlighet, nödvändighet, val, förnuftighet, konflikt och frånvaro av en oberoende grund. Här redogörs främst för de som åsyftar individen. Aktion innebär i den starka demokratin att politik är något som görs av medborgarna inte mot dem. Offentlighet innefattar idén om att den starka demokratin skapar en allmänhet som är kapabel till förnuftig offentlig deliberation och beslut och genom detta avsäger sig den traditionella reduktionismen och

fiktionen om atomistiska individer. Den starka demokratin anser att en av huvuduppgifterna för politiken är att skapa samhörighet. Nödvändighet relaterar till att inte endast ställa agenda och ansvar i centrum av den politiska aktiviteten utan ser dem som ett självklart svar på människors behov av att agera i konflikt, vilket är grundläggande för politik i sig själv. Val innebär att individen är kapabel till meningsfulla och autonoma val. Förnuftighet är centralt och relaterar till den pågående deltagande processen och dess förmåga att skapa politiskt medvetna medborgare som tänker offentligt snarare än privat (Barber, 1984, s. 132ff).

3.3 Den deltagande individen

”Delaktigheten är medborgarandans övergripande kännetecken. Den uppnås när varje medborgare är övertygad om att hon – närhelst hon vill – har tillgång till den gemensamma politiska styrelsen. Hennes känsla av delaktighet – eller brist på delaktighet – är resultatet av de erfarenheter hon (och andra) haft av att delta och försöka att utöva politiskt inflytande” (SOU 2000:1, s. 36).

Den deltagande individen förändras av sitt deltagande både i tankesätt och i inställning till sin roll i demokratin. Det är individens synsätt som förändras, det som förut enligt henne själv inte angick henne blir genom deltagande något som angår henne. Hennes politiska medvetenhet ökar och med den hennes politiska intresse. Hennes passivitet blir till aktivitet. Maria Jarl (2003) identifierar följande utbildande effekter av deltagande. Den psykologiska effekten på individen är främst att det politiska självförtroendet ökar, det vill säga en tilltro till den egna förmågan att vara med och påverka, en tro på att den egna rösten betyder något (jfr Pateman, 1970; Jarl, 2003). Tre praktiska effekter utmärker sig, nämligen ökat politiskt intresse, ökad politisk kunskap och en mer allmänt reflekterande attityd. Deltagandet antas leda till ett ökat intresse för den politiska processen och därmed öka deltagarnas kunskaper om den politiska processen. Den mer allmänt reflekterande attityden antas komma genom att delta offentligt med andra. I detta deltagande lär individen sig att anpassa sina egna önskemål till andras. Individen lär sig bortse från det snäva egenintresset och istället se saker ur ett mer allmänt perspektiv (Jarl, 2003, s.128ff).

3.3.1 Den ideala deltagaren

Den deltagande individen är idealet för medborgarskapet. I detta avsnitt kommer en idealtyp för den deltagande individen i den svenska kontexten att skapas. Nyckelord belyses för att skapa en bild av den ideala deltagaren.

Den passiviserade medborgaren i den representativa demokratin behöver göras till **en aktiv individ**. Barber (1984) ser den deltagande individen som en individ som handlar. ”In strong democracy, politics is something done by, not to, citizens. Activity is its chief virtue, and involvement, commitment, obligation, and service

— common deliberation, common decision, and common work — are its hallmarks” (Barber, 1984, s. 132). Att delta innebär en aktiv handling i alla typer av deltagande. Om individen är aktiv eller har en positiv inställning till att vara aktiv, ser vi individen som deltagande. Således identifieras en passiv inställning som en iakttagande individ. En ökad passivisering av individen kan ske genom känslan av utanförskap. Därför krävs **en tillhörande individ**. Att uppleva att man tillhör demokratin och samhället är centralt för individen. Det är viktigt att individen känner att den demokratiska staten tar tillvara och intresserar sig för de åsikter som individen för fram.

”När en medborgare erfar att försök att delta och utöva inflytande inte har någon betydelse, kan ett utanförskap uppstå. Det kan leda till passivitet och att man tar avstånd från den ”demokratiska” processen. Men det kan också ta sig uttryck i konkreta politiska aktiviteter utanför de etablerade demokratiska formerna och arenorna” (SOU 2000:1, s. 38).

Det är viktigt att individen känner av ett reellt inflytande vilket kan kopplas till idealet om tillhörande. Känslan av att kunna påverka är centralt för den deltagande individen. För att kunna påverka och utöva inflytande över den samhälleliga kontexten krävs **en informerad individ**. En informerad individ besitter kunskapen om hur hon kan påverka och har en politisk handlingsförmåga. ”Politisk handlingsförmåga är en känsla av att kunna påverka kollektiva handlingar om man väljer att göra så. Det är det självförtroende som behövs för att kunna agera och som växer fram genom praktisk övning och färdighet” (Nilsson, 2005, s. 78). Det politiska intresset uppstår också genom själva deltagandet. Det politiska intresset föder alltså lust att tillförskansa sig praktiska politiska kunskaper och att aktivt söka information.

Det politiska intresset och en känsla av att tillhöra medför engagemang, alltså **en engagerad individ**. ”Det deltagardemokratiska idealet kräver politiskt aktiva och engagerade medborgare som tar ansvar även mellan valen” (Gilljam & Hermansson, 2003, s. 19). Engagemanget kommer också från individens känsla av att ha makt över sitt eget liv. Det sträcker sig även utanför de traditionella politiska kanalerna och omfattar såväl olika former av frivilliga organisationer som partier. Det skapas **en offentlig individ** som känner ansvar för samhället. En offentligt individ upplever även det traditionellt privata som politiskt. Politik berör individen varje dag och individen ser snarare till samhällets bästa än till sitt egenintresse. I samklang med de tidigare kategorierna skapas en individ som ser sin roll i samhället som central.

I ljuset av att den deltagande individen vi undersöker främst lever i en representativ demokrati, belyses här även vikten av att individen är aktiv i de traditionella politiska kanalerna, nämligen i valdeltagande, partimedlemskap och i vilja att påverka valda beslutsfattare. De olika delarna i idealtypen fungerar i ständig konvergens med varandra. Därav kommer analysen av de olika delarna att gå in i varandra.

3.4 Ungdomar och deltagande

Enligt Ungdomarnas demokratikommission har många utredningar granskat skolan för att stärka elevdemokratien. Dessa utredningar har lett till en rad förändringar men de är fortfarande djupt oroade för att skolan brister i sin roll som demokratisk fostrare (Ungdomarnas demokratikommission, 1999, s. 2ff). Verba, Schlozman och Brady påpekar att de medborgerliga färdigheterna, det vill säga personens förmåga att kommunicera och organisera, börjar utvecklas redan under uppväxten och skoltiden. De antar att utbildning har en central roll (Adman, 2003, s. 157). "Ungdomars möjlighet till inflytande är i dag till stor del beroende av vuxnas välvilja. Det är viktigt att på olika sätt lyfta fram och stärka ungdomars fastslagna rätt till inflytande i t.ex. barnkonventionen, skollag och läroplan. För att kunna få genomslag i praktiken måste dock dessa dokument konkretiseras och få praktiska och reella konsekvenser för ungdomars möjlighet till inflytande i lokalsamhället" (Karlsson, 1998, s. 85). Det är alltså upp till de vuxna att engagera och tillåta ungdomars medverkan i det demokratiska samhället. Men hur ser de unga på sitt eget deltagande?

Oscarsson (1998) menar att röstningsförfarandet är ett av de viktigaste stegen när en ung människa blir demokratisk medborgare. Själva valhandlingen ser han som en katalysator för det politiska intresset (s. 13). Detta har likheter med Ungdomsstyrelsens undersökning *Unga medborgare* (2003) där ungdomarna uppfattar att valdeltagandet är den mest effektiva politiska handlingen (s. 19). Samtidigt har många ungdomar ett minskat förtroende för den traditionella politiken och väljer att engagera sig i andra former av politiska sammanslutningar (SOU 2000:1, s. 227). "Ungdomarna ser ingen koppling mellan de mål som förs fram av de politiska organisationerna och sin egen vardag. Partierna är enligt dem allt för tröga och en satsning på politiken är allt för tids- och energikrävande" (Tebelius & Ericsson, 2001, s. 19). Ändå anser många ungdomar att det är verkningsfullt att engagera sig i politiska partier (Unga medborgare, 2003, s. 11). Liksom att de gärna vill engagera sig i andra typer organisationer som för politiska frågor (SOU 2000:1; Tebelius & Ericsson, 2001).

I diskussionen om ungdomars deltagande är det viktigt att ta hänsyn till de som är under arton år. De har inget politiskt inflytande och får inte rösta i allmänna val. Det innebär att de på sätt och visa hamnar utanför det demokratiska systemet. I SOU 2000:1 uttrycks en rädsla för att de ungdomar som inte uppfattar sig som deltagare i det politiska livet i framtiden kan komma att nedvärdera demokratin som styrelseform (s. 185). Detta tillbakavisas dock av Oscarsson (1998) som menar att en sådan krissituation inte uppstår om medborgarna ges utrymme att delta på sina villkor (s. 27f).

Sammanfattningsvis bör ungdomar redan innan de fyller arton år inneha en deltagande individs egenskaper. De bör se sin blivande roll i demokratin som en aktiv sådan. Dessa egenskaper kommer självfallet att utvecklas genom deltagandet i sig själv under individens liv, men det är av största vikt att ungdomar redan innan artonårsdagen har utvecklat den deltagande individens attityder och kunskaper för att deltagande ska föda ytterligare deltagande.

4 Empirisk sammanställning

Detta kapitel visar en översiktlig sammanställning av det empiriska materialet, klass för klass. Det innebär att de övergripande dragen i klasserna presenteras. En längre redovisning av deltagarnas svar finns i bilaga 2.

4.1 Fordonsprogrammet, Helsingborg, årskurs 2

Överlag är det politiska ointresset stort. Många uppfattar att deras deltagande inte spelar någon roll och att de har svårt för att påverka. Ett fåtal är med i politiska organisationer (två personer identifierar politiska ungdomsförbund som frivilliga organisationer). Ungdomarna uppfattar att de har svårt att påverka politiska beslut. Kunskapen kring tillvägagångssätt är däremot större. De upplever dock inte att politik påverkar dem speciellt mycket. Samtidigt menar de flesta att politik rör allt och alla. De upplever att samhällsansvar främst innebär att bry sig om sina medmänniskor och engagerar sig i sakfrågor som jämställdhet, ungdomar, arbeten och pensioner.

När det gäller deltagande i val och demokrati upplever deltagarna att de är delaktiga. De flesta upplever att endast specifika frågor är demokratiska och inkluderar dem. Medborgerligt ansvar upplevs på olika sätt. Några menar att gränsen går vid röstning, andra att det är aktiviteten som räknas och ytterligare några menar att det inte finns något särskilt ansvar som medborgare. Samtidigt är majoriteten av deltagarna beredda att själv leta upp politisk information om behovet finns. I frågan om ”jag har makt över mitt eget liv” ändras deltagarnas syn under övningarnas gång.

4.2 Samhällsprogrammet, Malmö, årskurs 3

Deltagarna är överlag ointresserade av politik och de har liten kunskap om dessa frågor. Några upplever att politik påverkar dem varje dag och andra att det endast påverkar ibland. Deras eget inflytande och möjlighet till påverkan är låg, även om de vet hur de ska gå tillväga har de inget intresse av att delta på detta sätt utan hoppas att det ska lösa sig av sig själv.

Deltagarna upplever valdeltagandet som viktigt och att det är en möjlighet som ska tas tillvara. De är också överens om att den som inte röstar är ansvarig för konsekvenserna, liksom att politik gäller allt och alla. Endast två i klassen har ett

politiskt engagemang medan de andra däremot engagerade i sportklubbar och frivilliga organisationer.

De upplever att lokala och nationella frågor är mest intressanta och samhällsansvaret är koncentrerat kring lagar och medmänniskornas väl.

Majoriteten upplever att de ingår i en demokrati och att de deltar i den ibland medan de föredrar att få politisk information direkt från partierna.

I frågan om makt över det egna livet minskar upplevelsen av detta under övningens gång.

4.3 Samhällsprogrammet, Malmö, årskurs 2

De flesta i klassen är ointresserade av politik. De upplever att politik endast påverkar dem ibland och att de själv har svårt att påverka. De flesta upplever att den som inte röstar är ansvarig för konsekvenserna av sitt handlande.

Få ungdomar är engagerade i någon form av politisk organisation, däremot är några med i en frivillig verksamhet. Alla är överens om att politik är frågor om allt och alla och majoriteten upplever att de ingår i en demokrati. Samhällsansvar betyder främst att hjälpa sina medmänniskor och att aktivt förbättra samhället. Upplevelsen av makt över sitt eget liv har inte förändrats nämnvärt under övningarna.

4.4 Byggprogrammet, Eslöv, årskurs 2

Deltagarna är inte politiskt intresserade och deras kunskap om politik är begränsad. De flesta upplever dock att politik påverkar dem varje dag. Deras påverkan på politiska beslut är däremot låg och detsamma gäller kunskapen kring inflytande. Om de vill påverka ett politiskt beslut väljer de flera olika sätt att göra detta.

Deltagarna upplever inte att valdeltagande är speciellt viktigt. De menar att röstning är ett försök att påverka som ofta misslyckas. När det gäller konsekvensen av att inte rösta menar de att de inte alls behöver bry sig om det. Alla är överens om att politik är frågor om allt och alla men majoriteten engagerar sig inte i några frågor. Ingen i klassen säger sig ha ett politiskt eller organisationsbundet engagemang, eller ens medlemskap. Det visar sig dock under övningens gång att i stort sett alla elever är med i fackförbundet Byggnads.

Majoriteten upplever inte att de ingår i en demokrati och inte heller att de deltar i den samma och upplever inte heller att en medborgare har några speciella skyldigheter. Dock upplever det att det finns ett samhällsansvar som först och främst innebär att aktivt förbättra samhället.

När det gäller frågan ”jag har makt över mitt eget liv” har upplevelsen av makt ökat.

4.5 Samhällsprogrammet, Eslöv, årskurs 2

Intresset för politik är relativt jämnt fördelat bland deltagarna. Majoriteten upplever att de har en medelgod kunskap om politik och de upplever att politik påverkar dem ibland. De upplever att de kan påverka politiska beslut i viss utsträckning och de har relativt god kunskap om vägar för påverkan. Om de vill påverka hoppas hälften att det löser sig själv medan resten väljer att handla på olika sätt.

Valdeltagandet är viktigt för deltagarna. När det gäller konsekvenser av att inte delta menar de flesta att den som inte röstar är ansvarig för konsekvenserna. Dessutom upplever majoriteten att politik är frågor om allt och alla. Ingen av deltagarna är engagerade i något politiskt parti men hälften är engagerade i frivilliga organisationer som elevråd och frivilliga försvaret. Om de behöver politisk information vill alla leta upp den på egen hand.

När det gäller samhällsansvar går åsikterna mer isär och det finns en spridning mellan de olika alternativen. I frågan ”jag har makt över mitt eget liv” har deltagarnas svar förändrats något.

5 Analys

I detta avsnitt analyseras intrycket som värderingsövningarna gav i de observationer som gjordes i klasserna, det vill säga den ytterligare analysdimension som värderingsövningarna gav möjlighet till. Denna efterföljs av en analys av de svar de undersökta ungdomarna har gett.

5.1 Allmänna reflektioner

Värderingsövningarna har överlag visat sig fungera väl i sin funktion som samtalskatalysator. Ungdomarna i samtliga klasser har visat intresse för svarsalternativen och reflekterat över sin ståndpunkt. Övningarna har fungerat bättre i klasser som haft gott om tid på sig och i mindre grupper. Framförallt i en klass, samhällsprogrammet årskurs två i Malmö, blev tidsbristen så pass problematisk att vi inte kan säkerställa om vissa ungdomar endast följde sina vänner eller gavs möjlighet att framföra sin åsikt. Detta har dock tagits i beaktande i analysen. Denna klass överensstämde dock relativt bra med övriga klasser i de svar och motiveringar som framkom. Dessutom har också de klasser som haft mer tid på sig uppvisat tydligare tendenser till att reflektera över sitt eget ställningstagande, något som var en av idéerna med metoden. Av vikt var också vår möjlighet att presentera oss ordentligt och motivera varför vi ville genomföra dessa övningar, även om upplevelsen av deltagande inte nämndes på detta stadium. I dessa klasser skapades ett större förtroende för vår undersökning, vilket bidrog till en seriösare inställning till övningarna av ungdomarna. Överlag var möjligheten att skapa en relation mellan oss och klassen vitalt för övningarnas genomförande.

5.1.1 Makt över sitt eget liv

Vårt val av tillvägagångssätt hade också som syfte att skapa en situation där ungdomarna kunde reflektera över sina åsikter och där vi i viss mån genom att diskutera dessa frågor kunde ge ungdomarna möjligheten att se sin egen relation till demokratin. Den fråga som ställdes både i början och i slutet av övningarna i klasserna syftade till att påvisa om ungdomarna till någon del ändrat uppfattning. I samtliga klasser har svaren på denna fråga förändrats något mellan de två tillfällena

frågan ställdes. Dock kan endast ett svagt samband till ökning ses bland ungdomarna totalt. Vi kan trots detta se att vi har påverkat ungdomarna något men tiden var alldeles för knapp för att göra en större skillnad. Vår förhoppning är dock att ungdomarna efter övningarna i större utsträckning reflekterar över sitt deltagande.

5.1.2 Politiskt självförtroende

Den mest intressanta skillnaden vi identifierade mellan klasserna gällde ungdomarnas tro på sin egen förmåga att uttrycka åsikter. Bland samhällsprogrammet elever i Eslöv fanns det ett större självförtroende än i de andra klasserna. Det var även här vi fann de individer som uttryckte tydliga deltagartendenser. Dessa individer var dock i minoritet men hela klassen hade en avsevärt större självförtroende i meningen av att de klart framställde sina åsikter och för det mesta kunde argumentera för dem. Bland samhällsprogrammet elever, årskurs tre i Malmö, framstod samma tendens om även i mindre utsträckning. Självförtroendet fanns där även om engagemanget för frågorna var mindre. De litade på sin förmåga att uttrycka sina åsikter och värderade dem som av vikt för oss. I den andra klassen i Malmö, Samhällsprogrammet årskurs två, infann sig inget ordentligt lugn under övningarna. Det gjorde att det var svårt att bilda sig en uppfattning om det politiska självförtroendet och engagemanget. Dock verkade några av eleverna speciellt intresserade av politiska frågor vilket gav tydliga åsikter i de frågor som diskuterades.

Den stora skillnaden återfanns mellan de teoretiska programmen och de praktiskt inriktade. I de båda praktiska klasserna fanns en mindre tro på att deras åsikter i de här frågorna var av vikt. Bland eleverna på byggprogrammet i Eslöv var detta tydligast. I värderingsövningarna fanns en tendens att söka medhåll hos övningsledaren för den åsikt som framfördes. Det krävdes också fler följdfrågor av övningsledaren för att få fram åsikter. Samma tendenser fanns bland eleverna på fordonsprogrammet i Helsingborg. Fördelen i båda dessa klasser var dock att det var färre elever, så tid fanns för reflektion. Vid ett tillfälle då en elev frågade övningsledaren om vad frågan betydde, svarade övningsledaren att det var upp till egen tolkning. Detta resulterade i ett utlägg om att övningsledaren borde förstå att de inte var bra på att tolka, det var inget för ”byggare”. Eleverna vid de praktiska utbildningarna gav dock väldigt lika motiveringar till sitt intresse eller ointresse som de teoretiska eleverna. Vi upplevde att de inte i lika hög utsträckning ansåg att de svar de gav var särskilt intressanta för oss. Det politiska självförtroendet skilde sig i de olika klasserna och medförde att ungdomarna uppvisade ett mindre intresse för politiska frågor. Denna brist på politiskt självförtroende innebar att ungdomarna i de praktiskt inriktade klasserna upplevde sin möjlighet att påverka som mindre än i vad eleverna i de teoretiska klasserna gjorde.

5.2 En aktiv individ

Som Nilsson (2005) skriver har medborgarna i den representativa demokratin makt att välja. Det är också denna makt som de undersökta ungdomarna fokuserar mest på, antingen som medborgerligt deltagande eller som enda sätt att påverka. Det innebär också att de uppfattar att deras främsta sätt att påverka är genom att delta i allmänna val. En grupp motiverade sitt svar med: *man kan inte göra mer än att rösta och välja parti. Vissa saker får ju inte vi rösta om, det får bara riksdagen* (Byggklass, Eslöv, 060512). Det medför att ungdomarna begränsar sig till den representativa demokratiformen. Detta kan naturligtvis ha sin förklaring i att ungdomarna är uppfostrade i en representativ demokrati men är ändå tankeväckande i beaktande av de fyra normativa delarna av deltagande av politiskt deltagande (jfr. Nilsson, 2005). De undersökta ungdomarna deltar endast i den första delen, alltså att påverka beslutsfattarna, dels genom allmänna val och ett fåtal väljer dessutom att kontakta politiker när de vill påverka politiska beslut. De flesta uppfattar att de deltar, dock avgränsar många det till att de endast deltar ibland. *Man röstar, sen bryr man sig inte, då är man inte med* (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Det politiska deltagande som bland annat Rousseau (Pateman, 1970) diskuterar är uteslutet för många ungdomar. De känner att de inte har någon möjlighet att påverka. *Lyssnar inte vuxna varför skulle då politikerna lyssna. Vi har ingen makt, ingen bryr sig* (Fordonsklass, Helsingborg, 060508). Därmed är deras intresse av att vara aktiva i förhållande till det demokratiska systemet begränsat. Däremot finns det ett fåtal ungdomar som är mycket intresserade av att delta och har så gjort. Detta fåtal kan ses som aktiva eller blivande aktiva medborgare. *Politik påverkar oss varje dag och så tycker jag att vi kan påverka politiken, genom att till exempel köpa ekologisk mjölk, då har jag påverkat någonting* (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

SOU 2000:1 betonar vikten av deltagande individer med reella möjligheter att påverka i ett demokratiskt samhälle. De flesta av ungdomarna upplever inte att de har några möjligheter att påverka och några känner sig till och med för dumma för att utöva någon påverkan alls. *Och så snackar de massor och så fattar man inget* (Byggklass, Eslöv, 060512). De elever som upplever att de kan påverka är framförallt de elever som uttrycker ett intresse för politik och som ser sig själva som deltagare i demokratin. En klar majoritet av ungdomarna är inte aktiva och har inte heller intentionen att bli mer aktiva, förutom i valdeltagande. De är främst passiva, det vill säga iakttagande, men vissa tecken tyder på att en medvetenhet om att aktiva individer behövs finns hos ungdomarna. *Det är viktigt att rösta men det spelar ingen roll om alla gör det* (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

5.3 En tillhörande individ

De flesta ungdomar menar att de ingår i demokratin, dock begränsar en avsevärd del det till i vissa frågor. *Vi får rösta och det är att ingå i en demokrati* (Byggklass, Eslöv, 060512). De tillhör samhället men ser begränsade möjligheter att påverka det. De är begränsade i sin demokratiska möjlighet och i sin frihet (jfr Barber, 1984; Nilsson, 2005). Begränsningen består dels av att många av dem ännu inte fyllt arton år och dels deras upplevda oförmåga att påverka och därutöver av ett oengagemang. Kanske kan detta bero på en ambivalens i samhället. Den representativa demokratin ska ha deltagardemokratiska inslag, vilket enligt Amnå (2003) är problematiskt. När ungdomarna menar att det viktigaste för en medborgare är att delta i allmänna val kan detta som sagt bero på tradition och uppfostran. De lever i en representativ demokrati och har därför svårt att se bortom denna ram. Det blir naturligt att hänvisa till röstningsförfarandet i talet om demokratin. Det skulle innebära att det är först när de deltagardemokratiska idealen blir rådande som det är möjligt att infria ett deltagande ideal. Detta går också att hänvisa till Pateman (1970) som menar att demokrati är en socialiseringsprocess. Människan socialiseras in i att delta och så länge det representativa systemet är det rådande är det i denna process som individen lär sig delta.

I SOU 2000:1 diskuteras att medborgaren genom sina politiska erfarenheter ska känna delaktighet och möjlighet att påverka. De ungdomar som ingått i undersökningen upplever att de har få eller inga demokratiska erfarenheter att vila på. Det innebär att de i viss mån är alienerade från deltagandet. Dessutom uppfattas inte deltagandet som reellt inflytande, deras delaktighet är inte kopplad till reella möjligheter att påverka. Ungdomarna upplever att de tillhör samhället i stort men verkar samtidigt känna ett utanförskap. Deras inflytande är inte verkligt. De har möjlighet att påverka sina egen liv men saknar någon större förmåga att påverka politiken. Många av dem upplever inte att politikerna lyssnar till deras åsikt. *Namnlistor fungerar inte, det bryr sig inte politikerna om, det måste vara något stort som en demonstration* (Samhällsklass, Eslöv, 060424). Detta utanförskap kan leda till passivitet (jfr SOU 2000:1), vilket vi också anser att det har gjort.

5.4 En informerad individ

Kunskap är centralt för att kunna påverka politik. Barber (1984) menar att deltagaren förändras genom sitt deltagande och blir mer aktiv genom att hålla sig informerad i olika demokratiska frågor. Sådan vilja att hämta information märks bland de undersökta ungdomarna. De flesta har viljan att söka efter den information de behöver, de vill bilda sig en egen uppfattning. Det innebär att ett deltagardemokratiskt ideal uppfylls till viss del.

Ungdomarna säger sig ha låg kunskap om politik och så är även deras intresse för politik. Dessa är nära sammanlänkade, då kunskap föds av intresse och intresse leder till kunskap. *Det är viktigt att vara politiskt intresserad. Jag är inte så insatt, därför inte så intresserad* (Samhällsklass 1, Malmö, 060428). Ungdomarna säger att de inte vet hur de praktiskt ska gå tillväga för att påverka i någon större utsträckning. Men, i diskussionen visar de däremot att de har många idéer kring hur påverkan skulle kunna gå till. Problematiken ligger snarare i att omsätta dessa kunskaper till verkliga handlingar samt i en ovilja att bli en aktiv deltagare.

5.5 En engagerad individ

För att delta krävs en engagerad individ. Bland de undersökta ungdomarna är det främst valdeltagande som visar på engagemang. Det finns ett intresse bland ungdomarna att engagera sig därutöver, även om det inte är speciellt utbrett. Några få deltar i politiska organisationer och väljer att göra sina röster hörda genom dessa organ. Det verkar inte som om de andra ungdomarna ser att de organisationer som de deltar i, besitter möjlighet till att påverka. De flesta som är fackligt eller ideellt engagerade saknar förståelse för att intressefrågor är politiskt relevanta och ser sig inte som engagerade, trots att de kanske ska räknas så. Att det dessutom är få som är engagerade politiskt eller ideellt, förutom ett deltagande i sportklubbar, tyder på att tankarna om ett förskjutet deltagande inte stämmer i de undersökta grupperna (jfr. Nilsson 2005; Tebelius & Ericsson 2001).

En deltagare som inte engagerar sig antas i SOU 2000:1 ha delegerat bort sin makt och har därmed förlorat vissa av sina rättigheter. I detta stämmer många av ungdomarna in. De menar överlag att den som inte deltar, förvisso genom röstning, inte har rätten att klaga eller ställa specifika krav på samhället. Några av dem menar också att den som inte deltar inte har något ansvar för konsekvenserna. Ett fåtal anser att de inte har några skyldigheter kvar gentemot samhället. Den bortdelegerade makten är det få ungdomar som reflekterar över. Överlag uppfattar de att de har relativt stor makt över sitt eget liv även om få ser det som en total makt. De flesta är medvetna om att de faktiskt finns olika faktorer som inverkar på deras egen frihet. *Är inte arton så föräldrar, lagar och samhälle bestämmer också. Man får lite mer makt när man fyller arton* (Byggklass, Eslöv, 060512).

5.6 En offentlig individ

Ungdomarna anser att medborgaren har ett ansvar gentemot samhället i stort, dock verkar de uppleva att de själva har rätt att avsäga sig ett demokratiskt ansvar. I frågan om samhällsansvar hade de allt från en passiv attityd i förhållande till att följa lagar till en aktivare attityd i att aktivt förbättra samhället. Flertalet

ungdomar såg det också som ett samspel mellan de tre alternativen. Dock visade de ungdomar som valt det mer passiva alternativet upp en tendens att se dessa som början till aktivitet. *Om man följer lagen blir samhället bättre* (Fordonsklass, Helsingborg 060508). Det finns alltså en medvetenhet bland ungdomarna om vilket ansvar som bör tas gentemot samhället men det saknas ett lika tydligt ansvarstagande gentemot demokratin förutom i röstningsförfarandet.

Nästintill samtliga ungdomar identifierar att politik handlar om allt och alla. Dock verkar denna medvetenhet om politikens bredd inte medföra att de upplever sig kunna påverka politik i någon större omfattning. Politik berör allting, det vill säga alla aspekter av ungdomarnas liv, men det är snarare något de utsätts för än något de kan påverka. Många av ungdomarna ser inte att politiken är konstant närvarande utan uppfattar snarare att de påverkas av politiken endast ibland. *Politik påverkar oss mycket men kanske inte varje dag. Man pallar inte alltid bry sig* (Samhällsklass 2, Malmö, 060428).

6 Slutdiskussion

Den första frågan vi ställde upp var *Varför är individens deltagande viktigt för demokratin?* Oavsett vilken demokratisk form som är utgångspunkten behövs deltagare. Enkelt uttryckt – inga deltagare, ingen demokrati. Det är först när människor deltar i det demokratiska systemet och i den politiska sfären som de har möjlighet att göra sina röster hörda. Den kris som den representativa demokratin uppvisar i brist på engagemang hos dess medborgare kan lösas genom deltagardemokratiska inslag. Deltagande är även essentiellt för deltagaren. Deltagandet förändrar individen och skapar tillhörighet och ansvarstagande. Den passiva medborgaren kan genom deltagande förvandlas till en aktiv politisk individ som genom sitt engagemang och aktivitet vitaliserar demokratin.

Den andra frågan berörde *Hur individen bör agera som deltagare i demokratin?* Den deltagande individen bör vara aktiv, det vill säga individen skapar politiken snarare än blir utsatt för den. Därutöver ska individen uppleva samhörighet och känna att hon tillhör samhället och kan påverka det. Individen ska dessutom vara politiskt intresserad och aktivt söka information. Dessutom ska hon tillägna sig både praktiska politiska kunskaper och politiskt självförtroende. Hon ska vara engagerad och uppleva att hon har makt över sitt eget liv. Vidare ska hon även se det privata som offentligt. Den iakttagande individen är istället passiv och upplever att hon utsätts för politik, utan möjlighet att påverka den. Hon upplever ett utanförskap, vilket leder till ett politiskt ointresse, då politik inte berör henne. Hon är passiv i införskaffandet av information och har inga praktiska politiska kunskaper, vilket medför ett dåligt politiskt självförtroende. Hon är maktlös, vilket leder till oengagemang. Hon upplever den privata sfären som skild från den offentliga.

Den tredje och avslutande frågan var *Hur ser ungdomar på sitt deltagande i den svenska demokratin?* Som den uppsatta idealtypen visat ska den deltagande individen för det första vara en aktiv individ. Många av de ungdomar som ingått i undersökningen upplever att de deltar i demokratin, att de på ett eller annat sätt är aktiva. Denna aktivitet kan dock ifrågasättas i ett utifrånperspektiv. I enlighet med de teorier som presenterats är den aktiva individen mycket mer än bara ett tilltänt valdeltagande eller sporadisk kontakt med politiska frågor. Det innebär istället ett kontinuerligt deltagande baserat på intresse och det är i många fall intresset som brister när det gäller ungdomarna i studien. De deltar inte i det politiska livet vilket medför att politik är något som drabbar dem snarare än något de är med och skapar med andra medborgare. De är således snarare iakttagande än deltagande individer. Deras medvetenhet om att aktivitet är viktigt föder inte aktiva handlingar, förutom när det gäller valdeltagande. Skrämmande är dock att flera ungdomar inte ens ser röstning som ett medborgerligt ansvar och anser att det

påverkar mycket lite. De är alltså utanför i ett deltagande perspektiv och enligt paradoxen deltagande föder deltagande har de få möjligheter att på sikt växa upp till deltagare.

För det andra ska den ideala medborgaren vara en tillhörande individ. En sådan tillhörighet kan ifrågasättas bland de undersökta ungdomarna. Flera av ungdomarna menar att de inte kan påverka och att de inte tas på allvar, men ser ändå sig själva som inkluderade i demokratin och samhället. Det vill säga de uppfyller delvis idealet om tillhörande men upplever ett utanförskap i förmågan att själva påverka politiken. För att skapa tillhörighet krävs individens intresse och för att skapa individens intresse krävs tillhörighet, alltså delaktighet föder delaktighet. Att denna paradox ständigt återkommer i samtalen med ungdomarna tyder på att det krävs åtgärder för att skapa deltagande individer. Visst skulle samhället kunna bortse från ungdomarnas frånvaro i demokratin och förvänta sig att de på sikt blir deltagande individer men det är svårt att utveckla ett aktivt deltagande utan en känsla av full tillhörighet. Vi måste då ställa frågan: går det att bli en aktivt deltagande medborgare om uppväxten präglats av upplevt utanförskap eller ickedeltagande? Vi ser detta som problematiskt och är helt eniga med de teoretiker som menar att en medborgare måste fostras in i systemet redan från början.

Därutöver behövs en informerad individ. Som nämnts vill ungdomarna gärna själva leta upp politisk information men verkar inte göra det på grund av ointresse. De vet att de har ett eget ansvar men tar inte detta eftersom de inte ser nödvändigheten i ett sådant handlande. Ungdomarna ser inte sina möjligheter till påverkan som reella och hamnar utanför det politiska deltagandet. I slutändan leder ungdomarnas ointresse till ett samhälle med iakttagande individer. Detta kan på sikt innebära ett problem för det demokratiska systemet. Oinformerade individer kan inte fatta upplysta demokratiska beslut baserat på det allmännas bästa och deltar därmed inte på ett fullgott sätt i demokratin. Dessutom saknar en majoritet av ungdomarna ett politiskt självförtroende som till stor del kan bero på bristen på träning i att delta.

Engagemanget för det politiska brister för ungdomarna i studien. Återigen är det ointresset som styr. Det saknas medvetenhet om den påverkan de kan utöva genom sitt medlemskap i olika organisationer och de har inte engagerat sig där för att påverka. Vår slutsats är att de bryr sig men inte tillräckligt för att aktivt engagera sig.

Ungdomarna är offentliga i den mån att de ser samhällsansvar som en aktiv handling dock skilt från politiskt deltagande. Det politiska ointresset beror snarare på bristen av inflytande, tillhörighet och oengagemang, vilket medför en inaktiv individ som inte deltar i det offentliga fullt ut. Ungdomarna ser att politiken berör den privata sfären, även om de inte gör det explicit.

Sammanfattningsvis finner vår studie att de flesta ungdomarna som vi undersökt till större del kan identifieras med den iakttagande individen, dock finns en medvetenhet om vad som krävs av medborgare men detta omvandlas inte till aktivitet, som är den deltagande individens främsta kännetecken, förutom i röstningsförfarandet. Vi menar att vi fann några deltagande individer men långt ifrån tillräckligt för att vitalisera demokratin.

6.1 Inför framtiden

Eftersom det deltagardemokratiska idealet kräver en aktiv medborgare måste de ungdomarna som idag är iakttagande på något sätt förvandlas till deltagande individer. Det finns naturligtvis många idéer kring hur den apatiska individen ska införas i det deltagardemokratiska idealet (jfr Barber, 1984). Vårt förslag är att deltagardemokratin förs in tydligare i samhället, att de diskussioner där medborgarna faktiskt deltar tydligt pekats ut som demokratiska så att medborgarna blir medvetna om sitt deltagande. Det är först när det finns en medvetenhet kring detta deltagande som individerna kan skapa viljan att delta. Ungdomarna har helt enkelt inte fått lära sig hur ett sådant deltagande går till. Det innebär att vuxenvärlden måste förklara, utbilda och framförallt släppa in ungdomarna och ge dem möjlighet till reellt inflytande. Eftersom ungdomarna mycket väl kan tänka sig delta borde det inte vara några problem att få dem att uppskatta även denna demokratiform. Ungdomarna är alltså inte apatiska i förhållande till demokratin, bristen på intresse är snarare en konsekvens av samhällets oförmåga att entusiasmera.

Som Oscarsson (1998) skriver måste medborgarna ges utrymme att delta och om detta görs behöver vi inte oroa oss för demokratis fortlevnad. Alltså måste vi efterlysa ett tydligare förhållningssätt till de demokratiska krav som ställs på medborgarna, en klarare bild av vad deltagandet ska syfta till och hur inflytande över politiska frågor utövas. Om detta görs kommer det också att möjliggöra deltagande på andra plan än vad som är möjligt idag. Skolan har här en central roll och vi hoppas att den i framtiden ska lyckas skapa engagerade individer med lust att aktivt delta i det demokratiska systemet.

I framtiden kan det vara fruktbart att undersöka ett större urval ungdomar och deras förhållande till demokratin. Detta kan ge en tydligare bild av vilka mått och steg som måste tas för att stimulera det demokratiska deltagandet. Det kan också vara intressant att se hur de nu undersöka ungdomarna utvecklas i förhållande till demokratin. Uppfyller de tydligare kraven på den deltagande individen när de gjort sin första röstningserfarenhet eller utvecklas de inte så som många forskare förutser.

Källor

- Adman, Per, 2003. "Deltagardemokrati genom arbetsplatsdemokrati" s.141-164, i Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen (red) *Demokratins mekanismer*, Malmö: Liber AB
- Amnå, Erik, 2003. "Deltagardemokratin – Önskvärd, nödvändig men möjlig?" s.106-124, i Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen (red) *Demokratins mekanismer*, Malmö: Liber AB
- Badersten, Björn, 2004. "Att studera det önskvärda. Om värdeanalys och normativ metod", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 106, s 207-220.
- Barber, Benjamin, 1984. *Strong Democracy – Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press
- Blom Kemdal, Anna 2003. "Attributioner och demokratiska dygder" s. 305-322, i Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen (red) *Demokratins mekanismer*, Malmö: Liber AB
- Byréus, Katrin, 2001. *Du har huvudrollen i ditt liv: om forumspel som pedagogisk metod för frigörelse och förändring*. Stockholm: Liber
- Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen 2003. "Demokratins ideal möter verkligheten" s. 10-29, i Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen (red) *Demokratins mekanismer*, Malmö: Liber AB
- Jarl, Maria, 2003. "Deltagardemokraterna och den representativa demokratin" s. 125-140, i Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen (red) *Demokratins mekanismer*, Malmö: Liber AB
- Karlsson, Eva, 1998. Ungdomars självstyre. I *Det unga medborgarskapet – dokumentation från ett seminarium*. Demokratiutredningens skrift nr 5
- Kvale, Steinar, 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Nilsson, Tom, 2005. Till vilken nytta? *Om det lokala politiska deltagandets karaktär, komplexitet och konsekvenser*. Lund: Print@soc
- Oscarsson, Henrik, 1998. Det unga medborgarskapet. I *Det unga medborgarskapet – dokumentation från ett seminarium*. Demokratiutredningens skrift nr 5
- Pateman, Carole, 1970. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- SKOLFS 1994:2. *Förordning om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna*. <http://www.skolverket.se/skolfs?id=259>, 15 mars, 2006
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati! - Politik för folkstyrelse på 2000-talet*. Justitiedepartementet
- Sveriges befolkning efter kön och ålder 31/12/2005*, http://www.scb.se/templates/tableOrChart___78315.asp, 15 mars, 2006.
- Tebelius, Ulla & Ericsson, Maria, 2001. *Demokrati som procedur eller*

engagemang. Forskning i Halmstad nr 4 : Högskolan i Halmstad.
Teorell, Jan, 2003. ”Demokrati och deltagande. Tre ideal i teorin och praktiken” s.
323-344, i Gilljam, Mikael – Hermansson, Jörgen (red) *Demokratins
mekanismer*, Malmö: Liber AB

Unga medborgare. 2003. Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:2

Ungdomarnas demokratikommission. 1999. Utgång? En delrapport från
Ungdomarnas Demokratikommission till Demokrati Utredningen. Stockholm:
Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer

Frågor – Värderingsövningar

Jag har makt över mitt eget liv
0-100

Så politiskt intresserad är jag
0-100

Min kunskap om politik
0-100

Politik påverkar mig
varje dag
ibland
aldrig
annat

Jag kan påverka politiska beslut
0-100

Jag vet hur jag ska göra för att påverka politiska beslut
0-100

Hur viktigt är det att rösta
0-100

Om jag inte röstar
är jag ansvarig för konsekvenserna
behöver jag inte bry mig
är jag inte ansvarig för konsekvenserna
annat

Jag är engagerad i en organisation/ett parti
ja, i ett parti
ja i en frivillig organisation
nej
annat

Vad är politik, frågor om
staten

familjen
allt och alla
annat

Jag engagerar mig mest i
lokala frågor
nationella frågor
global/internationella frågor
annat

Samhällsansvar betyder främst
att följa lagar
att bry sig om sina medmänniskor
att aktivt förbättra samhället
annat

Jag ingår i en demokrati
ja
i vissa frågor
nej
annat

Jag deltar i demokratin
ja
ibland
nej
annat

Mitt ansvar som medborgare i en demokrati är att
rösta
vara aktiv i många frågor
inget särskilt
annat

Om jag vill ha eller behöver politisk information
vill jag att ett parti kontaktar mig
letar jag själv upp informationen
anser inte att jag behöver information
annat

Om jag vill påverka ett politiskt beslut
tar jag kontakt med politiker
skriver jag insändare
hoppas jag att det löser sig av sig själv
annat

Jag har makt över mitt eget liv
0-100

Empirisk översikt

De klasser som undersökts är:

Fordonsklass, Helsingborg, årskurs 2, i materialet *Helsingborg*. Värderingsövningarna genomförda 2006-05-08 i skolans lokaler. 12 elever deltog.

Samhällsklass, Malmö, årskurs 3, I materialet *Malmö 1*. Värderingsövningarna genomförda 2006-04-28 i skolans lokaler. 18 elever deltog.

Samhällsklass, Malmö, Årskurs 2, i materialet *Malmö 2*. Värderingsövningarna genomförda 2006-04-28 i skolans lokaler. 29 elever deltog.

Byggklass, Eslöv, årskurs 2, i materialet *Eslöv 1*. Värderingsövningarna genomförda 2006-05-12 i skolans lokaler. 9 elever deltog.

Samhällsklass, Eslöv, årskurs 2, i materialet *Eslöv 2*. Värderingsövningarna genomförda 2006-05-24 i skolans lokaler. Inledningsvis deltog 28 elever. I slutet av övningen tillkom en elev, slutresultat 29 elever.

Sammanlagt har 97 elever undersökts. De kommentarer som redovisas i bilagan är essensen av gruppernas svar, alltså inte alla kommentarer utan ett urval.

Jag har makt över mitt eget liv

	0-24	25-49	50-74	75-100	vill ej svara	
Helsingborg	0	2	6	4	0	
Malmö 1	2	0	5	11	0	
Malmö 2	1	4	23	1	0	
Eslöv 1	0	0	2	7	0	
Eslöv 2	0	0	14	14	0	Totalt
Summa	3	6	50	37	0	96

Så politiskt intresserad är jag

	0-24	25-49	50-74	75-100	vill ej svara	
Helsingborg	5	3	4	0	0	
Malmö 1	16	0	2	0	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	8	0	0	1	0	
Eslöv 2	16	0	6	6	0	Totalt
Summa	45	3	12	7	0	67

Motiveringar

Vi bryr oss inte och är inte intresserade (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Det är viktigt att vara politiskt intresserad. Jag är inte så insatt, därför inte så särskilt intresserad (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Vi unga är framtiden är framtiden. Det är viktigt att säga vad vi tycker och att vi engagera oss mycket (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Jag gillar att lyssna på debatter, de pratar om intressanta saker (Byggklass, Eslöv, 060512).

Jag kan ändå inte påverka någonting, så då är det inte intressant (Byggklass, Eslöv, 060512).

Politiken känns så långt ifrån (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Man måste ta ställning i frågor som rör ens liv. (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Min kunskap om politik

	0-24	25-49	50-74	75-100	vill ej svara	
Helsingborg	8	0	4	0	0	
Malmö 1	16	0	2	0	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	8	1	0	0	0	
Eslöv 2	4	21	3	0	0	Totalt
Summa	36	22	9	0	0	67

Motiveringar

Man får veta mycket från TV, tidningar och Internet (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Ja, man känner igen de olika partierna. Men inte mer. (Byggklass, Eslöv, 060512).

Om man är intresserad tar man in det man hör och ser (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Politik påverkar mig

	varje dag	ibland	aldrig	annat	vill ej svara	
Helsingborg	1	7	4	0	0	
Malmö 1	7	9	2	0	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	6	0	3	0	0	
Eslöv 2	6	21	1	0	0	Totalt
Summa	20	37	10	0	0	67

Motiveringar

Det påverkar mig och de höjer bensinpriserna till exempel (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Allt är politik men inte på ett djupare stadium (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Politik påverkar oss mycket men kanske inte varje dag. Man pallar inte alltid bry sig (Samhällsklass 2, Malmö, 060428).

Vissa saker är viktiga och andra inte alls (Samhällsklass 2, Malmö, 060428).

Det påverkar en varje dag, med skola och bestämmelser och sånt (Byggklass, Eslöv, 060512).

Politik påverkar oss varje dag och så tycker jag att vi kan påverka politiken, genom att till exempel köpa ekologisk mjölk, då har jag påverkat någonting (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Jag kan påverka politiska beslut

	0-24	25-49	50-74	75-100	vill ej svara	
Helsingborg	12	0	0	0	0	
Malmö 1	17	0	1	0	0	
Malmö 2	18	9	2	0	0	
Eslöv 1	9	0	0	0	0	
Eslöv 2	13	15	0	0	0	Totalt
Summa	69	24	3	0	0	96

Motiveringar

Lyssnar inte de vuxna, varför skulle då politikerna lyssna (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Man kan påverka indirekt genom att lägga sig röst. Det är svårt själv men om man är fler så går det bättre (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Man kan påverka om man är många (samhällsklass 2, Malmö, 060428).

Om man vill påverka kan man gå med i ett ungdomsparti (Samhällsklass 2, Malmö 060428).

En röst kan göra en skillnad, tror jag. Om man röstar faller i alla fall inte ens röst på någon annan (Byggklass, Eslöv, 060512).

Namnlistor fungerar inte, det bryr sig inte politikerna om, det måste vara något stort som en demonstration (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

jag vet hur jag ska göra för att påverka politiska beslut

	0-24	25-49	50-74	75-100	vill ej svara	
Helsingborg	5	0	3	4	0	
Malmö 1	1	6	11	0	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	9	0	0	0	0	
Eslöv 2	15	13	0	0	0	Totalt
Summa	30	19	14	4	0	67

Motiveringar

Jag vet att det finns sätt men jag kan inte göra det själv (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Solklart, man röstar. Eller frågar. Vi har ju toppolitiker som ska kunna (Samhällsklass 1, Malmö. 060428).

Man kan inte göra mer än att rösta och välja parti. Vissa saker får ju inte vi rösta om, det får bara riksdagen (Byggklass, Eslöv, 060512).

Om vi säger något så tror du att politikerna bryr sig (Byggklass, Eslöv, 060512).

Hur viktigt är det att rösta

	0-24	25-49	50-74	75-100	vill ej svara	
Helsingborg	3	0	4	5	0	
Malmö 1	0	0	3	15	0	
Malmö 2	1	0	1	27	0	
Eslöv 1	5	1	2	1	0	
Eslöv 2	0	3	3	22	0	Totalt
Summa	9	4	13	70	0	96

Motiveringar

Det är viktigt att göra sin röst hörd (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Har man möjligheten ska man ta den (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Om man vill att något ska förändras ska man rösta (Byggklass, Eslöv, 060512).

Det är viktigt att rösta men spelar ingen roll om alla gör det (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Om jag inte röstar

	är ansvarig för konsekvensen	är jag inte ansvarig för konsekvensen	behöver jag inte bry mig	annat	vill ej svara	
Helsingborg	4	2	4	2	0	
Malmö 1	16	2	0	0	0	
Malmö 2	15	9	0	5	0	
Eslöv 1	0	0	5	4	0	
Eslöv 2	18	9	1	0	0	Totalt
Summa	53	22	10	11	0	96

Motiveringar

Som man bäddar får man ligga (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Har man gått miste om sin chans får man leva med det (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Det påverkar mig. Även om jag inte röstar kommer alla politiska beslut ändå att påverka mig (samhällsklass 2, Malmö, 060428).

Om jag inte röstar har jag redan valt. Då behöver jag inte bry mig (Byggklass, Eslöv, 060512).

Om man har demokrati så sak man rösta, det är det som är grunden. Annars kan vi ha en diktator (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Jag är engagerad i en organisation/ett parti

	i ett parti	i frivillig organisation	nej	annat	vill ej svara	
Helsingborg	1	2	9	0	0	
Malmö 1	2	14	2	0	0	
Malmö 2	0	16	12	1	0	
Eslöv 1	0	8	1	0	0	
Eslöv 2	0	14	14	0	0	Totalt
Summa	3	54	38	1	0	96

Motiveringar

Vi är med i partier. Där är man många som kan påverka (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Vi är med i byggnads för de sa att dem var bra (Byggklass, Eslöv, 060512).

Vi är elevskyddsombud. Några är med i frivilliga försvaret och i hyresgästföreningen eller i en lokal Palestina organisation (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Vad är politik, frågor om

	staten	familjen	allt och alla	annat	vill ej svara	
Helsingborg	2	0	8	2	0	
Malmö 1	0	0	18	0	0	
Malmö 2	0	0	29	0	0	
Eslöv 1	0	0	9	0	0	
Eslöv 2	0	0	25	3	0	Totalt
Summa	2	0	89	5	0	96

Motiveringar

Politik ska gälla alla och påverkar alla (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Fotboll är också politik. Domaren får tillexempel inte peka med hela handen och så (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Politik, det är staten och allting (Byggklass, Eslöv, 060512).

Det handlar om allt men inte religion. Religion ska inte vara politik. Vi har, och ska ha religionsfrihet (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Jag engagerar mig mest i

	lokala frågor	nationella frågor	globala frågor	annat	vill ej svara	
Helsingborg	0	3	1	7	1	
Malmö 1	7	9	2	0	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	0	1	0	8	0	
Eslöv 2	5	8	15	0	0	Totalt
Summa	12	21	18	15	1	67

Motiveringar

Ungdomar, arbete, pensioner och jämställdhet är viktiga frågor (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Även om vi bestämmer mycket själva i Malmö kommun så är det ju regeringen som stiftar lagarna (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Jag kan påverka mest här, men det är klart att jag vet vad som händer i världen också. USA kan påverka oss med bensinpriser och så (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Samhällsansvar betyder främst

	att följa lagar	att bry sig om sina medmänniskor	att aktivt förbättra samhället	annat	vill ej svara	
Helsingborg	1	8	0	2	1	
Malmö 1	8	6	2	2	0	
Malmö 2	1	11	10	7	0	
Eslöv 1	0	0	6	3	0	
Eslöv 2	12	10	4	3	0	Totalt
Summa	22	35	22	17	1	97

Motiveringar

Om man följer lagen blir samhället bättre (Fordonsklass, Helsingborg 060508).

Allt är viktigt. Man ska inte belasta samhället (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Att bry sig om medmänniskor är ett moraliskt ansvar (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Man ska se till att alla har det lika bra ställt (Samhällsklass 2, Malmö, 060428).

Om man följer lagar funkar allt annat (Samhällsklass 2, Malmö, 060428).

Att följa lagar måste gå först. Då förbättrar man samhället också (Byggklass, Eslöv, 060512).

Samhällets normer är inte alltid de bästa, om man bara tänker på andra så har man gjort något i alla fall (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Jag ingår i en demokrati

	ja	i vissa frågor	nej	annat	vill ej svara	
Helsingborg	2	6	3	0	1	
Malmö 1	4	13	0	1	0	
Malmö 2	23	4	2	0	0	
Eslöv 1	2	1	6	0	0	
Eslöv 2	22	6	0	1	0	Totalt
Summa	53	30	11	2	1	97

Motiveringar

På pappret gör man det men det känns inte så på riktigt (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Man kan inte alltid vara med och bestämma (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Vist har vi en demokrati. Vi har både yttrandefrihet och tryckfrihet (Samhällsklass 2, Malmö, 060428).

Vi får rösta och det är att ingå i en demokrati (Byggklass, Eslöv, 060512).

Det känns inte som jag ingår (Byggklass, Eslöv, 060512).

Ja, i specifika frågor som EU (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Jag deltar i demokratin

	ja	ibland	nej	annat	vill ej svara	
Helsingborg	6	3	0	3	0	
Malmö 1	9	6	1	2	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	0	1	8	0	0	
Eslöv 2	13	14	0	1	0	Totalt
Summa	28	24	9	6	0	67

Motiveringar

Politiskt gör jag inte det men i samhället gör jag (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Man röstar, sen bryr man sig inte, då är man inte med (Samhällsklass 1, Malmö 060428).

Jag har aldrig röstat och aldrig deltagit i viktiga beslut (Samhällsklass1, Malmö, 060428).

Mitt ansvar som medborgare i en demokrati är att

	rösta	vara aktiv i många	inget särskilt	annat	vill ej svara	
Helsingborg	3	4	4	1	0	
Malmö 1	13	0	1	4	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	4	0	5	0	0	
Eslöv 2	23	0	0	6	0	Totalt
Summa	43	4	10	11	0	68

Motiveringar

Ska man rösta måste man ta reda på saker aktivt (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Vi lever i en demokrati och det är vår plikt att rösta. Om ingen röstar är ingen demokrati. Då tar någon makten (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Rösta är inget man måste, så det finns inget särskilt man måste göra (Byggklass, Eslöv, 060512).

Om vi har en chans att påverka tycker jag att man ska göra det (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Om jag vill ha eller behöver politisk information vill jag

	att ett parti kontaktar mig	letar jag själv upp informationen	behöver inte informationen	annat	vill ej svara	
Helsingborg	0	8	3	0	1	
Malmö 1	18	0	0	0	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	0	8	1	0	0	
Eslöv 2	0	26	0	3	0	Totalt
Summa	18	42	4	3	1	68

Motiveringar

Är inte tillräckligt smart för att ta reda på själv (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Det är ens eget ansvar att sätta sig in i frågor (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Och så snackar de massor och så fattar man inget (Byggklass, Eslöv 060512).

Det är omöjligt för partier att veta att jag behöver information. Om man vill veta något får man ta reda på det (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Om jag vill påverka ett politiskt beslut

	tar jag kontakt med politiker	skriver jag insändare	hoppas jag att det löser sig	annat	vill ej svara	
Helsingborg	-	-	-	-	-	
Malmö 1	0	2	13	3	0	
Malmö 2	-	-	-	-	-	
Eslöv 1	2	4	2	1	0	
Eslöv 2	6	1	14	7	0	Totalt
Summa	8	7	29	11	0	55

Motiveringar

Har varken tid eller ork att sätta sig in i allt (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Skriver man insändare kan många läsa. Alla läser tidningen (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Det är svårt att påverka om det inte är folkomröstning. Det enda jag kan göra är att rösta (Byggklass, Eslöv, 060512).

Man hoppas att det löser sig, man har ingen större makt. (Samhällsklass, Eslöv, 060424).

Jag har makt över mitt eget liv

	0-24	25-49	50-74	75-100	vill ej svara	
Helsingborg	0	0	8	4	0	
Malmö 1	0	2	13	3	0	
Malmö 2	-	3	25	1	0	
Eslöv 1	0	0	5	4	0	
Eslöv 2	0	0	10	19	0	Totalt
Summa	0	5	61	31	0	97

Motiveringar

Jag gör vad jag vill och ingen bestämmer över mig (Fordonsklass, Helsingborg, 060508).

Jag har så mycket makt att jag får ha mina värderingar (samhällsklass 1, Malmö 060428).

Allt man kan vill man inte och allt man vill kan man inte (Samhällsklass 1, Malmö, 060428).

Är inte 18 så föräldrar, lagar och samhälle bestämmer också. Man får lite mer makt när man fyller 18 (Byggklass, Eslöv, 060512).